

مدیریت شهری در نظام آموزش عالی ایران: ارزیابی فلسفه وجودی و الزامات میان‌رشته‌ای

دکتر غلامرضا کاظمیان^۱

استادیار مدیریت شهری، دانشکده مدیریت و حسابداری، دانشگاه علامه طباطبائی

مجید حقیقی^۲

کارشناس ارشد مدیریت شهری، دانشگاه علامه طباطبائی

تاریخ دریافت: ۱۳۸۹/۰۲/۱۳

تاریخ پذیرش: ۱۳۸۹/۱۲/۰۷

چکیده

رشته مدیریت شهری چند سالی است که در دانشگاه‌های معتبر کشور ارائه می‌شود. هدف این رشته آماده کردن دانشجویان برای اداره و مدیریت شهرها به عنوان یک سیستم پیچیده و مشتمل بر مؤلفه‌ها و متغیرهای غیرمنتظره است. با وجود گذشت چند سال از برقراری رشته مدیریت شهری هنوز هم در میان برخی مجامع تخصصی و اجرایی ابهاماتی در مورد ضرورت و نیاز به این رشته وجود دارد. همچنین به نظر می‌رسد این رشته دانشگاهی، با وضعیت مطلوب یک میان‌رشته فاصله زیادی دارد و بسیاری از الزامات و ضرورت‌های رشته‌های میان‌رشته‌ای در آن رعایت نشده است. این مقاله سه هدف اصلی را دنبال می‌کند: اول شناسایی ماهیت رشته مدیریت شهری؛ دوم بررسی ضرورت‌ها و الزامات رشته مدیریت شهری به عنوان یک میان‌رشته و تبیین و آسیب‌شناسی وضعیت موجود آن؛ و سوم ارزیابی و تدوین چهارچوب تحلیلی فلسفه وجودی رشته مدیریت شهری در ایران. از مشاهده، مطالعات نظری - تطبیقی، تدوین و توزیع پرسش‌نامه و مصاحبه با متخصصان و مدیران شهری کشور به عنوان روش‌های تحقیق استفاده شده است. نتیجه پژوهش بر ماهیت میان‌رشته‌ای مدیریت شهری و ضرورت توجه جدی به این ماهیت در دانشگاه‌های کشور تأکید دارد. همچنین طبق یافته‌ها، بسیاری از الزامات رشته‌های میان‌رشته‌ای مانند ویژگی‌های اساتید، شیوه‌های تدریس و برنامه درسی در رشته مدیریت شهری دانشگاه‌های کشور رعایت نمی‌شود و نیازمند تجدیدنظر و اصلاح در برخی امور است. فلسفه وجودی رشته مدیریت شهری طبق چهارچوب تدوین شده، بر چهار پایه نیاز نهاد‌های اصلی مدیریت شهری کشور به یک میان‌رشته جامع در زمینه مدیریت شهرها، امکان رفع بسیاری از مسائل و مشکلات شهری، عدم جامعیت رشته‌های دانشگاهی مرتبط با اداره و مدیریت شهرها در داخل و تجربه موفق برگزاری رشته مدیریت شهری در دانشگاه‌های خارجی استوار است که ضرورت و صدق همه موارد فوق مورد تأیید قرار گرفت.

واژگان کلیدی: مدیریت شهری، نظام آموزش عالی، شهرداری، میان‌رشته‌ای.

مقدمه

تربیت و ظرفیت‌سازی مدیران شهری مسئله‌ای است که از سال‌ها پیش برای دولت‌های محلی^۱ و سازمان‌های شهری مطرح بوده است. کار یک مدیر شهری عبارت است از تسهیل کار بدنه دولتی، همکاری در شناسایی ارزش‌های جامعه و توسعه سیاست عمومی، بهره‌گیری از رویکردهای مدیریت نوین در امور دولت محلی و هدایت فرایندهای تغییر سازمانی در راستای ارزش‌ها، سیاست‌ها و شیوه‌های کاری (نعلبندیان، ۱۳۸۲: ۱۵). اکنون دیگر دوره‌های آموزشی حین خدمت برای آموزش و تربیت مدیران شهری کافی نیست و نیاز به آموزش مدیران در چهارچوب رشته‌های دانشگاهی ضرورت یافته است.

پس از برگزاری چندین دوره رشته مدیریت شهری در دانشگاه‌های ایران، این رشته تاکنون مورد توجه جدی قرار نگرفته و حتی برخی الزامات و شرایط رشته‌های میان‌رشته‌ای در آن رعایت نشده است. در این مقاله ابتدا دو روش اصلی که برای آموزش مدیران و مدیران شهری وجود دارد، مطرح شده و سپس سیر تکوین رشته مدیریت شهری در جهان تشریح و دانشگاه‌های برگزارکننده رشته مدیریت شهری در خارج کشور و برنامه درسی آنها معرفی می‌شود. سپس تاریخچه آموزش مدیران شهری در ایران و رشته مدیریت شهری توضیح داده شده و ماهیت میان‌رشته‌ای مدیریت شهری تبیین و رشته‌های تشکیل‌دهنده آن مشخص می‌شوند. در ادامه ضرورت‌ها و الزامات میان‌رشته‌ای مدیریت شهری مطرح و به منظور تبیین فلسفه وجودی رشته این رشته و نیاز به آن در ایران، چهارچوب تحلیلی تدوین و ارائه شده است.

اهداف و پرسش‌های اصلی این مقاله عبارتند از:

- ماهیت رشته مدیریت شهری چیست؟
 - فلسفه وجودی برگزاری رشته مدیریت شهری در ایران کدام است؟
 - آیا ضرورت‌ها و الزامات میان‌رشته‌ای در برگزاری رشته مدیریت شهری در ایران رعایت می‌شود؟
 - برای بهبود و بومی‌سازی این رشته در ایران چه تغییرات و اصلاحاتی ضروری است؟
- این پژوهش از نوع تحقیقات کاربردی - تجویزی است و نتایج آن به تغییر دیدگاه‌های موجود میان سیاست‌گذاران، مدیران ارشد و برنامه‌ریزان در مورد رشته دانشگاهی مدیریت شهری کمک می‌کند. در این تحقیق از مشاهده، مطالعات تطبیقی، مطالعات کتابخانه‌ای، پیمایش و مصاحبه برای پاسخگویی به پرسش‌های پژوهش استفاده شده است. جامعه آماری این تحقیق را مدیران و کارشناسان

سازمان‌های اصلی مدیریت شهری در تهران به عنوان بهره‌مندان از فارغ‌التحصیلان این رشته از یک سو، و همچنین اساتید رشته مدیریت شهری و برنامه‌ریزی شهری به عنوان آموزش‌دهندگان آنها از سوی دیگر تشکیل می‌دهند. روش نمونه‌گیری تحقیق به صورت تصادفی خوشه‌ای است.

بحث نظری

مروری بر روش‌های اصلی آموزش مدیران

آموزش و ظرفیت‌سازی^۱ مدیران، از دیرباز مورد توجه مجامع علمی و آکادمیک بوده و نظرات مختلفی در مورد آن مطرح شده است. دلیل این امر آن است که درباره «آنچه مدیران انجام می‌دهند» و «آنچه مدیران باید انجام دهند» توافق عمومی وجود ندارد زیرا مدیریت کاری پیچیده و متغیر است و مدیران با مسائل و مشکلات غیرقابل پیش‌بینی‌ای مواجه‌اند. تعداد راه‌هایی که پیش روی یک مدیر برای انجام کارها وجود دارد، بی‌شمار است و انتخاب یک راه به شرایط و اقتضائات آن مسئله، مدیر، سازمان و غیره مرتبط است (ایستربی، ۱۹۹۴: ۱۰). با توجه به پیچیدگی‌هایی که در کار مدیریتی وجود دارد، از دیرباز استفاده از دو روش آموزش^۲ و کارآموزی^۳ برای توسعه امور مدیریتی^۴ مورد توجه قرار گرفته است. آموزش به فرایندی منظم گفته می‌شود که هدف آن رشد همه‌جانبه شخصیت پرورش‌یابندگان (رشد جسمانی و روانی) در جهت کسب و درک معارف بشری، هنجارهای مورد پذیرش جامعه و کمک به شکوفا شدن استعدادهای آنان است (سیف، ۱۳۸۴: ۲۸). آموزش مدیریت^۵ بیشتر در قالب دانشگاه، دانشکده و مؤسسه‌ها اتفاق می‌افتد. پس از اتمام آموزش، به افراد دانش‌آموخته درجه، مدرک و یا گواهینامه آموزشی اعطا می‌شود. مدرک فوق‌نشانگر آن است که فرد دارای دانش و مهارت لازم برای عملکرد موفقیت‌آمیز به عنوان یک مدیر بوده و قابلیت پذیرفتن شغل‌های مدیریتی را دارد (ایستربی، ۱۹۹۴: ۱۱). به بیان دیگر آموزش مدیریت، فرایندی است که به افراد غیرمدیر توانایی مدیریت اعطا می‌کند (سعیدی رضوانی، ۱۳۸۲: ۶۲). اما کارآموزی که اغلب و به اشتباه با مفهوم آموزش معادل فرض می‌شود به معنای «گسترش نگرش، دانش، مهارت و الگوهای رفتاری مورد نیاز یک فرد برای انجام عملکرد مناسب در یک تکلیف یا شغل معین است» (سیف، ۱۳۸۴: ۲۹). در کارآموزی، مدیران به صورتی مشخص و ساختارمند با گذراندن دوره‌ها و کارگاه‌های آموزشی مورد آموزش قرار می‌گیرند. به بیان دیگر کارآموزی، آموزش‌های حین خدمت مدیران است که می‌تواند سبب ارتقا در خدمات فعلی مدیران شود (سعیدی رضوانی، ۱۳۸۲: ۶۳). البته لازم به ذکر است

فصلنامه علمی-پژوهشی

۷۷

مدیریت شهری در
نظام آموزش عالی...

1. Capacity Building
2. Education
3. Training
4. Managerial Development
5. Management Education

کارآموزی می‌تواند در حین کار و بدون هیچ‌گونه ساختار مشخصی نیز واقع شود. تفاوت‌های میان آموزش و کارآموزی در جدول شماره ۱ خلاصه شده است.

جدول شماره ۱. تفاوت‌های آموزش و کارآموزی

جنبه	آموزش	کارآموزی
گستره و وسعت	بسیار وسیع بوده و تمام جنبه‌های زندگی را در بر می‌گیرد	به حوزه‌های محدود اختصاص دارد
اهداف	کلی و جامع	محدود و مشخص
طول دوره‌ها	طولانی و مستمر	کوتاه و مقطعی
نمونه دوره‌ها	دبستان، دبیرستان و دانشگاه	تربیت نجار، تربیت راننده و تربیت معلم
مجری	اغلب توسط نهادهای رسمی و دولتی مانند مدارس و دانشگاه‌ها	اغلب توسط مؤسسات صنعتی، خدماتی و خصوصی و گاه دولتی برای تأمین نیروی انسانی متخصص مورد نیاز
غایت	پرورش افراد مورد نیاز جامعه	تأمین نیروی انسانی متخصص و حرفه‌ای مورد نیاز سازمان‌های اجتماعی

منبع: سیف، ۱۳۸۴: ۲۹-۲۸.

سیر تکوین رشته مدیریت شهری در جهان

از منظر رویکردهای آموزشی مطرح برای مدیران، آموزش مدیران شهری در دهه‌های پیشین بیشتر از نوع کارآموزی بوده است. نهادهای شهری با بهره‌گیری از مؤسسه‌هایی اقدام به افزایش دانش و مهارت سرمایه‌های انسانی خود می‌نمودند و رویکرد آموزش کمتر وجود داشته است. به تدریج و با افزایش اهمیت مشاغل مدیریتی در شهرها و همچنین تنوع وظایف و حوزه‌های کاری مدیران شهری، رویکرد آموزش گسترش بیشتری یافت و با استقلال یافتن از دیگر رشته‌های دانشگاهی، رشته مدیریت شهری در تعدادی از دانشگاه‌های خارجی ایجاد شد. این روند بدین صورت است که در ابتدا، تعدادی از دروس «اداره امور شهری»^۱ به برنامه درسی کارشناسی ارشد مدیریت عمومی یا MPA^۲ در برخی از دانشگاه‌های اروپا و آمریکا افزوده شد. تاریخ شکل‌گیری این نوع آموزش به سال ۱۹۴۸ میلادی^۳ باز می‌گردد. نمونه این دانشگاه‌ها، دانشگاه اوکلاهما، آرکانزاس^۴، رایت^۵، اوکلاهما^۶ و جورجیای جنوبی^۷ هستند. نیاز موجود در

1. City Administration
2. Master of Public Administration

۳. قدمت رشته MPA در دانشگاه اوکلاهما به سال ۱۹۴۸ می‌رسد.

4. University of Oklahoma, <http://www.ou.edu/cas/psc/pa>
5. University of Arkansas, <http://ualr.edu/mpa/index.php/home/schedule-of-classes/course-catlog/>
6. wright state university, <http://www.wright.edu/cgi-bin/catalog/grad2009.cgi?id=40>
7. University of Oklahoma home, http://www.ou.edu/cas/psc/pa/degree_requirements.html
8. Georgia Southern University, <http://class.georgiasouthern.edu/mpa/curriculum.htm>

فصلنامه علمی-پژوهشی

۷۸

دوره سوم
شماره ۳-۲
بهار و تابستان ۱۳۹۰

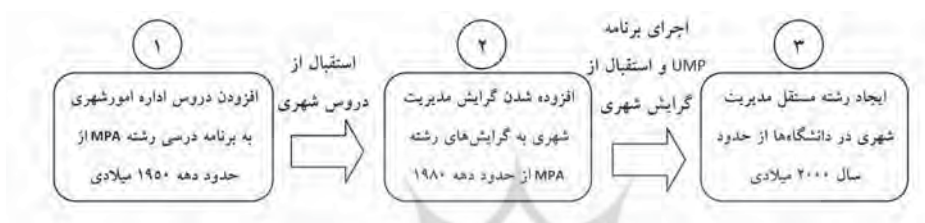

میان نهادها و سازمان‌های شهری و استقبال از دروس اداره امور شهری در برنامه درسی رشته MPA موجب شد برخی از دانشگاه‌ها فراتر روند و از حدود دهه ۱۹۸۰ میلادی گرایش «مدیریت شهری»^۱ را ایجاد کنند. نمونه این دانشگاه‌ها، دانشگاه تگزاس آرلینگتون^۲، دانشگاه ایالتی آریزونا^۳، دانشگاه ایلینویز شمالی^۴ و دانشگاه ایالتی کالیفرنیا^۵ است. تحولات نظری و کاربردی علوم شهری در دهه ۱۹۸۰ به‌ویژه بر ضرورت افزودن مرحله «اجرا» به فرایند برنامه‌ریزی شهری و درهم‌آمیختگی برنامه‌ریزی شهری و امور اجرایی شهری تأکید داشت؛ این تأکید مورد اصرار و استقبال سازمان‌ها و مؤسسه‌های ملی و بین‌المللی مرتبط با امور شهری نیز قرار داشت. اجماع علمی و عملی مذکور را می‌توان ریشه اصلی شکل‌گیری و تکامل مفهوم و رویکرد جدید «مدیریت شهری» در مجامع آکادمیک و سازمانی در دهه ۱۹۸۰ تلقی کرد. اجماعی که منجر به شکل‌گیری برنامه‌های پژوهشی و عملیاتی «برنامه مدیریت شهری (UMP)^۶» در مرکز اسکان بشر سازمان ملل متحد در دهه ۱۹۸۰ (دیوی، ۱۹۹۳: X_XI) و شکل‌گیری رشته دانشگاهی مدیریت شهری در برخی دانشگاه‌های جهان از دهه ۱۹۹۰ شد. استقبال گسترده‌ای که از رویکرد مدیریت شهری در میان مدیران و کارشناسان شهری به عمل آمد و نیز شکل‌گیری برنامه مدیریت شهری به منظور تقویت مدیریت توسعه شهری در حکومت‌های محلی (کاظمیان، ۱۳۸۲: ۴۳)، تحولی مبنایی در نگرش‌ها و دیدگاه‌های پیشین نسبت به توسعه شهری ایجاد کرد.

تغییر و تحول در نگرش‌های سیاست‌گذاران، برنامه‌ریزان و مدیران ارشد شهری در زمینه نحوه اداره شهرها با برگزاری چندین کنفرانس بزرگ و مهم نظیر کنفرانس هابیتات ۲ در استانبول ترکیه در سال ۱۹۹۶ به صدور بیانیه‌ها و دستورالعمل‌های مهم در آن کنفرانس‌ها و ایجاد مراکز مدیریت شهری در برخی کشورها جهت اجرای مصوبات آنها منجر شد. «مرکز شهرهای در حال توسعه (CDC)^۷» کشور استرالیا (تأسیس شده در سال ۱۹۹۷) و مرکز مدیریت شهری ویتنام (تأسیس شده در سال ۲۰۰۱) نمونه‌هایی از این مراکزند. از مأموریت‌های اصلی این مراکز، تحقق اهداف برنامه مدیریت شهری از طریق آموزش و تعلیم دانشجویان و تبدیل آنها به مدیران و کارشناسان خبره برای ایفای نقش مؤثر در برنامه مدیریت شهری بوده است.

1. Urban Management
2. University of Texas Arlington, <http://www.uta.edu/gradcatalog/2010/supa3.php>
3. Arizona State University, <http://spa.asu.edu/new/mpa/default.htm>
4. northern illinois university http://catalog.niu.edu/preview_program.php?catoid=11&pooid=1833
5. california state university, fullerton, http://www.fullerton.edu/catalog/academic_departments/publicadmin.asp
6. Urban Management Programm
7. The Centre for Developing Cities

استقبال از گرایش مدیریت شهری رشته MPA و ایجاد مراکز مدیریت شهری، این مراکز را هسته اصلی شکل‌گیری رشته دانشگاهی مدیریت شهری در برخی دانشگاه‌ها از حدود سال ۲۰۰۰ میلادی قرار داد. دانشگاه‌های فنی برلین، اراسموس رتردام، علم و تکنولوژی شرق چین، کانبرا استرالیا و هانوی ویتنام نمونه‌ای از دانشگاه‌های فوق هستند که به برگزاری رشته مدیریت شهری به طور مستقل از رشته MPA پرداخته‌اند. این مراحل در شکل شماره ۱ به تصویر درآمده است.

شکل شماره ۱. سیر تکوین رشته مدیریت شهری

رشته مدیریت شهری در دانشگاه‌های خارج از کشور

با مطالعه و بررسی انجام‌شده و برحسب اطلاعات شکلی و محتوایی لازم و در دسترس برای هدف مقاله، تعداد ۱۱ دانشگاه خارج از کشور که به ارائه رشته مدیریت شهری به صورت کارشناسی ارشد و کارشناسی اقدام می‌کنند؛ شناسایی و انتخاب شدند. تعدادی از این دانشگاه‌ها عبارتند از دانشگاه فنی برلین آلمان، دانشگاه اراسموس رتردام، دانشگاه لایپزیک آلمان و دانشگاه تنسی آمریکا. در وبسایت دانشگاه‌ها برنامه درسی و دروسی که در هر نیمسال دانشجویان موظف به اخذ آن هستند ارائه شده است. به منظور افزایش انطباق اهداف آموزشی رشته مدیریت شهری با نیازهای نهادهای مدیریت شهری، در برخی از دانشگاه‌ها گرایش‌های تخصصی مانند گرایش حکمروایی شهری، زمین و مسکن، استراتژی‌های توسعه شهری و مدیریت محیط شهری ایجاد شده است. برنامه درسی تعدادی از دانشگاه‌ها که از جامعیت بیشتری برخوردار بودند در جدول شماره ۲ گردآوری شده است.

جدول شماره ۲. برنامه درسی دانشگاه‌های ارائه‌کننده رشته مدیریت شهری در خارج از کشور

نام دانشگاه کشور	فنی برلین آلمان	ایالتی آریزونا آمریکا	اراسموس رتردام هلند	کانبرا استرالیا	لایپزیک آلمان	آمیته هندوستان	آکادمی داموس ایتالیا
مدیریت پروژه و سازماندهی فرایندها - مهارت‌های مدیریت فرایندها - روندها و دیدگاه‌های شهرنشینی دولت - محلی، حکمروایی محلی و برنامه‌ریزی و تحلیل شهری - اقتصاد شهری و مدیریت مالی	مدیریت - کارآفرینی عمومی - مهارت‌های شهر - زیرساخت‌های شهری - برنامه‌ریزی عمومی - حل تعارضات اجتماعی محلی - شهرریزی شهری در عمل - مدیریت رشد شهری - سیاست‌گذاری مسکن شهری - سیاست‌گذاری - روابط بین‌دولت‌های محلی	مدیریت شهر - کارآفرینی عمومی - مهارت‌های شهر - زیرساخت‌های شهری - برنامه‌ریزی عمومی - حل تعارضات اجتماعی محلی - شهرریزی شهری در عمل - مدیریت رشد شهری - سیاست‌گذاری محلی	مطالعات شهری - مدیریت محیط زیست شهری - سیاست‌های محیطی - پایداری و قابلیت زندگی - امور مالی دولت محلی - مطالعات اجتماعی - مدیریت جامع محیطی - مدیریت دولت محلی - شهروندان و دموکراسی محلی - مشارکت بخش عمومی - خصوصی - نظریات استراتژی‌های توسعه - توسعه اقتصادی محلی - خدمات و زیرساخت‌ها - ابزارهای توسعه و اجرای استراتژی - مطالعات اجتماعی شهری - سیاست‌های زمین - فقر شهری: استراتژی‌های خانوارها - حکمروایی و سیاست‌های اجتماعی - بازارهای زمین و ابزارهای مدیریتی - حقوق مالکیت - رشد و پراکنش شهری - برنامه‌ریزی کاربری زمین - سیستم‌های اطلاعات جغرافیایی - بازار و سیاست‌های مسکن - مدیریت و توسعه مسکن - تأمین مسکن - برنامه‌ریزی اسکان - سیاست‌گذاری - اقتصاد - مدیریت عمومی - شغل و درآمد	- اداره زمین - پاسخ‌گویی عمومی - توسعه اقتصادی منطقه‌ای - کنترل - سیاسی بر دولت‌های محلی - برنامه‌ریزی استراتژیک دولت‌های محلی - برنامه‌ریزی و مدیریت منابع و حمل و نقل شهری - دولتی (نوبل) اقتصاد استانی - مدیریت شهری - قوانین و مقررات - برنامه‌ریزی و ساخت و ساز عمومی و خصوصی - مدیریت آماده‌سازی و طراحی شهری - تأسیسات - زیرساخت‌های شهری - توسعه فضاهای باز - مسائل جاری مدیریت شهری - مدیریت عمومی - روش‌شناسی پژوهش و آمار - مدیریت مالی - مدیریت منابع انسانی - رفتار سازمانی - مدیریت سیستم‌های اطلاعاتی	- روندها و الگوهای اسکان شهری - جامعه‌شناسی شهری - مدیریت مالی شهری - تمرکززدایی - حکمروایی شهری - مدیریت زیست‌محیطی - زیرساخت‌های شهری - حمل و نقل شهری - قوانین بخش شهری - مشارکت بخش خصوصی - عمومی و رقابت پذیری شهری - روندهای شهری - برنامه‌ریزی شهری - طراحی شهری - مؤلفه‌های فرهنگی - طراحی شهری - شیوه‌های مدیریت شهری - متدولوژی پژوهش‌های عمل‌نگر - تکنیک‌های برنامه‌ریزی - نحوه ارتباط اثربخش - روابط عمومی - تکنیک‌های تشریح و ترسیم - مدیریت عمومی - تکنیک‌ها و شیوه‌های ارزیابی اطلاعاتی	- ابعاد استراتژیک توسعه محلی - برنامه‌ریزی - پست‌مدرن - شبکه‌های شهری - بازاریابی مکان - برنامه‌ریزی در دوران جهانی شدن - طراحی و ارائه خدمات عمومی - سیاست‌های اتحادیه اروپا - مدیریت تصمیم‌گیری - تکنیک‌های روابط عمومی - مدیریت عمومی - یادگیری سازمانی - مدیریت تعارضات - سیاست‌های محلی و عمومی - همکاری شهری و تغییرات اجتماعی - سیاست‌های توسعه محلی - سیاست‌های رقابت‌پذیری شهری - روندهای شهری - برنامه‌ریزی شهری - طراحی شهری - مؤلفه‌های فرهنگی - طراحی شهری - شیوه‌های مدیریت شهری - متدولوژی پژوهش‌های عمل‌نگر - تکنیک‌های برنامه‌ریزی - نحوه ارتباط اثربخش - روابط عمومی - تکنیک‌های تشریح و ترسیم - مدیریت عمومی - تکنیک‌ها و شیوه‌های ارزیابی اطلاعاتی	

فصلنامه علمی-پژوهشی

۸۱

مدیریت شهری در نظام آموزش عالی...

منبع: حقیقی، ۱۳۸۸: ۹۶-۹۰.

1. Conflict Management

سابقه آموزش مدیران شهری در ایران

آموزش مدیران شهری در ایران بیش از پنجاه سال سابقه دارد. نخستین اقدام در این زمینه تألیف کتاب «آموزش طرح‌ریزی شهر برای شهرداری‌های ایران» بود. پس از آن با تشکیل اتحادیه شهرداری‌های ایران در سال ۱۳۳۵، آموزش مدیران شهری شکل دیگری به خود گرفت. انجام آموزش پیش از خدمت برای تربیت کارکنان امور مالی و فنی شهرداری‌ها، تشکیل کلاس‌های مدیریت شهرداری و مدیریت مالی، و نیز انتشار مجله شهرداری‌ها از مهم‌ترین اقدامات اتحادیه شهرداری‌ها پیش از انقلاب اسلامی است که بیشتر در چهارچوب کارآموزی انجام می‌گرفت که در سال‌های ابتدایی پس از انقلاب اسلامی نیز به همین سیاق ادامه داشت.

پس از انقلاب اسلامی، با تصویب سرفصل دروس کارشناسی ارشد رشته مدیریت شهری در تاریخ ۷۷/۱۲/۲ توسط شورای عالی برنامه‌ریزی وزارت علوم در گروه علوم انسانی، زمینه لازم برای ورود دانشگاه به این حوزه با رویکرد آموزش رسمی فراهم شد. پس از آن سازمان مدیریت صنعتی به شکلی نامنظم و محدود تا چند سال این دوره را برگزار کرد (سعیدی رضوانی، ۱۳۸۲: ۶۶-۶۳).

در کنار برگزاری دوره‌های آموزش ضمن خدمت برای مدیران شهری توسط استانداردها، وزارت مسکن و شهرسازی و برخی شرکت‌های خصوصی، با تأسیس سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور در سال ۱۳۸۱ آموزش مدیران شهری وارد فاز جدیدی شد. برگزاری دوره‌ها و کارگاه‌های آموزشی مختلف توسط دفتر آموزش و مطالعات کاربردی (دفتر آموزش و توسعه منابع انسانی سابق) سازمان شهرداری‌ها، انتشار مجله شهرداری‌ها و فصلنامه‌های مدیریت شهری و فرهنگ ایمنی نمونه‌ای از فعالیت‌های سازمان مزبور برای آموزش مدیران شهری است. برگزاری دوره‌های آموزشی تخصصی کوتاه‌مدت مدیریت شهری برای اعضای شوراهای اسلامی شهرها و کارکنان شهرداری‌ها توسط برخی دانشگاه‌ها، از دیگر برنامه‌های آموزشی تجربه‌شده در دهه گذشته است.

ایجاد رشته مدیریت شهری در دانشگاه‌های ایران

رشته مدیریت شهری در ایران نخست توسط دانشگاه علامه طباطبایی به طور منسجم از سال ۱۳۸۱ بر اساس سرفصل‌های مصوب وزارت علوم برگزار شد. پس از آن دانشگاه تهران و واحد علوم و تحقیقات دانشگاه آزاد اسلامی رشته مزبور را ایجاد کردند. شرکت در آزمون کارشناسی ارشد رشته مدیریت شهری که در گروه مدیریت اجرایی قرار دارد، محدود به رشته و گرایش

فصلنامه علمی-پژوهشی

۸۲

دوره سوم
شماره ۳-۲
بهار و تابستان ۱۳۹۰

خاصی از رشته‌های کارشناسی نبوده و تمامی داوطلبان و علاقه‌مندان در صورت دارا بودن مدرک کارشناسی و داشتن پنج سال سابقه کار و پذیرش در مصاحبه می‌توانند در این رشته پذیرفته شوند که البته این دو شرط اخیر چندان رعایت نمی‌شود. ساختار واحدهایی که در دوره کارشناسی ارشد مدیریت شهری ارائه می‌شود مشتمل بر دروس پیش‌نیاز، دروس تخصصی مشترک، دروس اختیاری، سمینارها و پایان‌نامه است. این دروس در جدول شماره ۳ خلاصه شده است.

جدول شماره ۳. عنوان و نوع درس‌های رشته مدیریت شهری

نوع درس و تعداد واحد	عنوان درس
دروس پیش‌نیاز اجباری (۱۲ واحد)	<ul style="list-style-type: none"> - حقوق اساسی و اداره سازمان‌های محلی - آمار برای مدیران - روش تحقیق - اقتصاد برای مدیران (خرد و کلان) - بازرگانی و تجارت - مبانی جامعه‌شناسی
دروس تخصصی مشترک (۲۲ واحد)	<ul style="list-style-type: none"> - برنامه‌ریزی شهری - سیستم‌های اطلاعاتی مدیریت - نظریه‌های رفتار سازمانی پیشرفته - حقوق شهری و قوانین شهرسازی - نظریه‌های سازمان و مدیریت - دیدگاه استراتژیک - جامعه‌شناسی شهری و پاتولوژی (آسیب‌شناسی) شهری - مدیریت منابع انسانی پیشرفته - مدیریت مالی و بودجه شهرداری‌ها - اصول برنامه‌ریزی در امور فرهنگی - اقتصاد شهری - برنامه‌ریزی منطقه‌ای برای مدیران
دروس اختیاری (۲ واحد از میان ۸ واحد)	<ul style="list-style-type: none"> - سیستم‌های اطلاعاتی جغرافیایی (GIS) - شناخت و برنامه‌ریزی محیط زیست - روابط عمومی - حمل‌ونقل همگانی
سمینارها (۴ واحد)	<ul style="list-style-type: none"> - سمینار بررسی مسائل جاری کلان‌شهرها - سمینار مدیریت بحران و سوانح طبیعی در شهر
پایان‌نامه (۴ واحد)	

منبع: شورای عالی برنامه‌ریزی، ۱۳۷۷: ۱۰-۷.

فصلنامه علمی-پژوهشی

۸۳

مدیریت شهری در
نظام آموزش عالی...

ماهیت رشته مدیریت شهری

برای مشخص کردن ماهیت رشته مدیریت شهری لازم است تا ابتدا مفهوم مدیریت شهری تعریف شده و موضوع اصلی آن مشخص شود. تاکنون تعریف‌های متعددی از مفهوم مدیریت شهری به عمل آمده است. آموس مدیریت شهری را مسئولیت دولت شهری^۱ تعریف می‌کند و آن را به تمام جنبه‌های خصوصی و عمومی توسعه شهری مرتبط می‌داند. راکودی هدف مدیریت شهری را اطمینان بخشی از عملکرد مؤثر هر روز یک شهر می‌داند که منجر به تسهیل توسعه اقتصادی شهر به منظور ارتقای اقتصادی، رفاه اجتماعی و نیز تامین زیرساخت‌ها و خدمات عمومی می‌شود (هابیتات، ۲۰۰۵: ۶). در تعریف‌هایی که از مدیریت شهری وجود دارد شهرها به عنوان موضوع اصلی این رشته تعیین شده‌اند. به‌رغم اینکه به نظر می‌رسد شهرها مفهوم و تعریفی ساده دارند، اما ارائه تعریف شهر چندان آسان نیست و تعریف دقیق و یکدستی از آن وجود ندارد (آندرانویچ، ۱۳۸۰: ۱۹). دلیل مسئله به‌طور عمده آن است که شهر شبکه‌ای از ویژگی‌های اقتصادی، اجتماعی و سیاسی به‌هم پیوسته است (آندرانویچ، ۱۳۸۰: ۵۹). فوٹ شهر را از این جهت سیستم پیچیده‌ای می‌داند که دارای مؤلفه‌هایی نظیر مردم، وابستگی‌های خویشاوندی (نسبی و سببی)، ارزش‌ها، فرایندها، ابزارها و تکنولوژی‌ها، زیرساخت‌های مالی و فیزیکی و غیره است که روابط آنها از طریق عاملی به نام ارتباطات برقرار می‌شود (فوٹ، ۲۰۰۷: ۱۰).

در نظریه‌های مطرح شده از ترکیب رشته‌ها (مانند چندرشته‌ای، میان‌رشته‌ای و فرارشته‌ای)، نظریه مطالعات میان‌رشته‌ای بر شکلی از پیچیدگی متمرکز است که در آن هم ساختار پیچیده است و هم رفتار آن؛ و این حالت از رابطه‌های غیرخطی میان گروه کثیری از اجزا و تأثیرات رابطه‌های اجزای سیستم بر الگوی کلی رفتار در آن ناشی می‌شود (نیوویل، ۱۳۸۷: ۱۱۱). از سوی دیگر موضوع اصلی رشته مدیریت شهری عبارت است از شهر، مناطق شهری و اجتماعات شهری و این رشته به دنبال ایجاد درک کلان و جامعی از فرایندهای رشد و اقتصاد شهری، توسعه اجتماعی و نیز فرایندهای دیگری نظیر جهانی سازی از منظرهای مختلف سیاسی، فرهنگی، اقتصادی و زیست‌محیطی است^۲ و مسائل و مشکلات توسعه شهری نیز پیچیدگی و تنوع زیادی دارند، لذا لازم است دانش رشته‌های علمی مختلف با مسائل شهری پیوند زده شود. انطباق تعاریف، مفاهیم و مؤلفه‌های مذکور برای مدیریت شهری و موضوع آن با نظریه مطالعات میان‌رشته‌ای و مصادیق آن بیانگر آن است که رشته دانشگاهی مدیریت شهری تنها در قالب رویکرد میان‌رشته‌ای امکان بروز و ظهور واقعی پیدا می‌کند زیرا شهر به عنوان موضوع

1. Urban Government

2. SAIL Institutes, [http: //www.sail-international-education.nl/index.htm](http://www.sail-international-education.nl/index.htm)

اصلی این رشته هم به لحاظ ساختار و نیز رفتار از پیچیده‌ترین سیستم‌های انسانی و اجتماعی است و مدیریت آن نیازمند درک عمیق و هماهنگ میان‌رشته‌ای و چند رشته‌ای این سیستم و مؤلفه‌های آن است. در نتیجه رشته مدیریت شهری را باید دارای ماهیتی «میان‌رشته‌ای» دانست و بر همین اساس به طراحی فرم و محتوای دروس و روش ارائه و اجرای آنها پرداخت. در تأیید ماهیت میان‌رشته‌ای مدیریت شهری می‌توان از مطالعات تطبیقی و روال جاری هم کمک گرفت. بدین منظور با استفاده از برنامه درسی موجود در جداول ۲ و ۳، جدول شماره ۴ با عنوان «زمینه‌ها و رشته‌های علمی مشمول رشته مدیریت شهری در دانشگاه‌های جهان و ایران» به دست می‌آید. با نگاهی به این جدول مشخص می‌شود که برنامه درسی مدیریت شهری دانشگاه‌های خارج از کشور برگرفته از رشته‌های مختلفی است؛ رشته‌هایی نظیر مدیریت، جغرافیا، برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای، اقتصاد، حقوق، علوم سیاسی و جامعه‌شناسی. حضور این تعداد رشته، نشانگر و تأییدکننده ماهیت میان‌رشته‌ای مدیریت شهری است. البته با توجه به جدول شماره ۴ برنامه درسی رشته مدیریت شهری ارائه‌شده در دانشگاه‌های ایران نیز شکل میان‌رشته‌ای و جامع داشته و دروس متعددی را از رشته‌های مدیریت، حقوق، اقتصاد، جامعه‌شناسی و برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای برگرفته است.

جدول شماره ۴. زمینه‌ها و رشته‌های علمی مشمول رشته مدیریت شهری دانشگاه‌های جهان و ایران

نام دانشگاه	فنی برلین	ایالتی آریزونا	اراسموس رتردام	کاتبرا	لایپزیک	آمیته	آکادمی داموس	علامه طباطبائی، تهران و آزاد اسلامی
کشور	آلمان	امریکا	هلند	استرالیا	آلمان	هندوستان	ایتالیا	ایران
زمینه‌ها و رشته‌های علمی**	- اقتصاد - جامعه‌شناسی - مدیریت - محیط‌زیست - برنامه‌ریزی شهری	- مدیریت - اقتصاد - برنامه‌ریزی شهری - علوم سیاسی	- اقتصاد - جامعه‌شناسی - مدیریت - علوم سیاسی - برنامه‌ریزی شهری - جغرافیا	- مدیریت - اقتصاد - علوم - برنامه‌ریزی شهری	- مدیریت - جغرافیا - اقتصاد - حقوق - علوم سیاسی - جامعه‌شناسی - برنامه‌ریزی شهری	- مدیریت - اقتصاد - حقوق - جامعه‌شناسی - محیط‌زیست	- معماری - مدیریت - برنامه‌ریزی شهری - علوم سیاسی - محیط‌زیست - برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای	- حقوق - اقتصاد - مدیریت - جامعه‌شناسی - علوم سیاسی - محیط‌زیست - برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای

ضرورت‌ها و الزامات میان‌رشته‌ای بودن

سابقه و تجربه کم کشور در حوزه رشته‌های میان‌رشته‌ای، عدم آمادگی و انطباق‌پذیری نظام‌های آموزشی و پژوهشی رایج در دانشگاه‌ها برای پذیرش و اجرای الزامات خاص شکلی و محتوایی این نوع رشته‌ها و نیز کمبود اساتید متخصص و متبحر برای آموزش این نوع رشته‌ها از یک سو، و اوج‌گیری روزافزون مسائل و عرصه‌های میان‌رشته‌ای در سوی مقابل؛ لزوم توجه به ضرورت‌ها و الزامات میان‌رشته‌ای‌ها جهت متمایزسازی آنها از رشته‌ها و چندرشته‌ها در نظام آموزش عالی کشور بر اساس نیازهای بومی را بیش از پیش نمایان کرده است. تنها در این صورت است که فقط به نام و عنوان میان‌رشته اکتفا نشده و محتوای آموزش میان‌رشته نیز مورد توجه قرار گرفته و اثربخشی آن افزایش می‌یابد.

رژکوله یکی از محققان فرانسوی است که کار تحقیقی ارزشمندی در حوزه مطالعات میان‌رشته‌ای انجام داده است. او مدلی را برای ارزیابی رشته‌ها و تعیین ضریب میان‌رشته‌گرایی آنها معرفی کرده که بر آن اساس می‌توان میزان رشته‌گرایی، میان‌رشته‌گرایی و یا چندرشته‌گرایی هر رشته علمی را مشخص کرد. بر اساس مدل، مفاهیم و شاخص‌های ارائه‌شده در این کتاب، ضرورت‌ها و الزامات رشته‌های میان‌رشته‌ای در زمینه‌های متعددی نظیر شیوه‌های تدریس و ارزیابی، برنامه درسی و اساتید استخراج شده است. در حوزه آموزش و تدریس میان‌رشته‌ای، سه الگوی عمده تعریف شده که عبارتند از (رژکوله، ۱۳۸۸: ۱۵۶):

• آموزش از طریق پروژه

• آموزش از طریق طرح پرسش‌ها

• تدریس از طریق حل مشکلات

رشته‌های میان‌رشته‌ای دارای سطح همگرایی و ادغام متوسط رو به بالا هستند و متناسب با نوع میان‌رشته دارای رویکردهای اکتشافی، متقارب یا همگرا می‌شوند. در آموزش میان‌رشته‌ای اهداف آموزشی بیشتر بر جنبه‌های شناختی (تولید دانش) نسبت به ابعاد رابطه‌ای (کارگروهی) معطوف است. در آموزش میان‌رشته‌ای، همکاری میان گروه مدرسین در آموزش میان‌رشته‌ای از حالت حداقلی (برنامه‌ریزی تدریس) تا حالت همکاری قوی (تدریس و ارائه درس و تحرک‌بخشی به کلاس) باید وجود داشته باشد. همچنین مبتنی بر شیوه‌های تدریس، همکاری میان دانشجویان می‌تواند در قالب کار در گروه‌های بزرگ و کوچک تغییر کند (رژکوله، ۱۳۸۸: ۱۹۸-۱۹۳). اصول و روش‌های فوق در آموزش مدیریت شهری نیز باید مد نظر بوده و به عنوان معیارهای ارزیابی مورد استفاده قرار گیرند.

چهارچوب تحلیلی فلسفه وجودی رشته مدیریت شهری در ایران

تدوین چهارچوب تحلیلی «فلسفه وجودی رشته مدیریت شهری در ایران» با مشارکت ذی‌نفعان علمی و اجرایی، گامی در جهت شناخت، تعمیق و فراگیر شدن جنبه‌های مختلف نیاز به رشته مدیریت شهری در میان مشتریان بالقوه آن است. بر اساس یافته‌های همین پژوهش با گذشت چندین سال از برگزاری رشته مدیریت شهری در دانشگاه‌های کشور، اکثر سازمان‌های مدیریت شهری شناخت و استفاده لازم از این رشته را ندارند و این خود مبین آن است که صرف طراحی و برگزاری رشته در دانشگاه‌ها بدون نیازسنجی ذی‌نفعان نتوانسته به موفقیت آن منجر شود. بدیهی است که پس از تدوین چهارچوب تحلیلی مذکور، تعیین مواد درسی و روش‌های آموزشی مبتنی بر آن می‌تواند بهره‌وری بالاتری برای این رشته را تضمین کند. بر اساس مطالعات و مصاحبه‌های تخصصی صورت‌گرفته، دلایل متعددی برای نیاز کشور به رشته مدیریت شهری مطرح شده که با تجمیع و دسته‌بندی آنها، چهار مورد اصلی زیر نمایان‌تر می‌شود (شکل شماره ۲):

۱. نیاز سازمان‌های اصلی مدیریت شهری کشور به یک میان‌رشته جامع در زمینه مدیریت شهرها، این نیاز به‌ویژه با توجه به تشکیل مجدد شوراهای اسلامی شهرها، ارتقای عملی سهم و جایگاه شهرداری‌ها در مدیریت شهرهای کشور و موج فزاینده توجه به مسائل شهری در سازمان‌های متولی برنامه‌ریزی و مدیریت در دهه‌های هفتاد و هشتاد شمسی محسوس‌تر شده است.
۲. امکان کمک به رفع مسائل و مشکلات بومی شهرهای ایران و جلوگیری از شکل‌گرفتن مسائل جدید به علت کمبود و نقص دانش تخصصی. افزایش نرخ شهرنشینی به سطح بالاتر از شصت درصد، افزایش حدود ۲/۵ برابری تعداد شهرهای کشور در کمتر از دو دهه و نقایص مالی، فرهنگی، محیطی و کالبدی شهرهای ایران از جمله مسائلی هستند که حل آنها نیازمند نگرش و مهارت‌های مدیریتی چند بعدی و فراگیر است.
۳. نبود رشته دانشگاهی جامع جایگزین در زمینه اداره و مدیریت شهرها در دانشگاه‌های ایران؛ دیگر رشته‌های مرتبط و موجود در دانشگاه‌های کشور بیشتر معطوف به جنبه‌های شناختی، برنامه‌ریزی و طراحی شهر بوده و کسب مهارت‌های مدیریتی جزء مأموریت‌های اصلی آنها نیست.
۴. تجربه و سابقه مؤثر تربیت متخصصان رشته مدیریت شهری در بسیاری از دانشگاه‌های خارج از کشور برای شناخت و تحلیل چندبعدی و چندرشته‌ای مسائل شهری.

شکل شماره ۲. چهارچوب تحلیلی فلسفه وجودی رشته مدیریت شهری در ایران

روش تحقیق

به منظور تحلیل، ارزیابی و تأیید ضرورت‌های چهارگانه فوق، از دوروش پیمایش (توزیع پرسش‌نامه) و مطالعه اسنادی و کتابخانه‌ای استفاده می‌شود. دو ضرورت نیاز نهادهای اصلی مدیریت شهری کشور و امکان حل مسائل و رفع مشکلات از طریق پرسش‌نامه و دو ضرورت نبود رشته دانشگاهی جایگزین در ایران و سابقه رشته مدیریت شهری در خارج، از طریق مطالعات نظری و کتابخانه‌ای ارزیابی می‌شود. برای تهیه بخش اول پرسش‌نامه، مجموعه‌ای از نیازهای دانشی خاص و عام مدیران شهری برگرفته از مطالعات تطبیقی و مقالات تخصصی (جدول شماره ۵) شناسایی و برای ارزیابی ضرورت نیاز نهادهای اصلی مدیریت شهری کشور مبنا قرار گرفت.

جدول شماره ۵. زمینه‌های دانشی خاص و عام مورد نیاز مدیران شهری

دانش خاص	دانش عام
<ul style="list-style-type: none"> ● دولت محلی و حکمروایی شهری ● قوانین و مقررات شهری ● اقتصاد شهری ● سیاست‌گذاری محلی ● اصول شفافیت و پاسخگویی سیاسی ● جلب مشارکت مردمی و بخش خصوصی ● برنامه‌ریزی شهری ● برنامه‌ریزی منطقه‌ای ● روندها و دیدگاه‌های شهرنشینی ● مدیریت زیست‌محیطی ● مدیریت زیرساخت‌ها و خدمات عمومی ● سلامت و ایمنی شهری ● سیستم‌های اطلاعات جغرافیایی GIS ● جامعه‌شناسی و آسیب‌شناسی شهری ● مدیریت و مطالعات فرهنگی و اجتماعی ● برنامه‌ریزی و مدیریت حمل‌ونقل شهری ● مدیریت و سیاست‌های زمین و مسکن ● مدیریت بحران ● تکنیک‌های برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای ● مدیریت پروژه‌های شهری ● امنیت شهری 	<ul style="list-style-type: none"> ● منابع انسانی ● رفتار سازمانی ● حسابداری ● ارتباط مؤثر و روابط عمومی ● فناوری اطلاعات، سازماندهی و تجزیه و تحلیل اطلاعات ● مدیریت و برنامه‌ریزی استراتژیک ● فن مذاکره و حل تعارض ● مدیریت و توسعه سازمانی ● تجزیه و تحلیل سیستم‌ها ● مدیریت مالی ● روش تحقیق

منبع: حقیقی، ۱۳۸۸: ۹۷.

فصلنامه علمی-پژوهشی

۸۸

دوره سوم
شماره ۳-۲
بهار و تابستان ۱۳۹۰

بخش دوم پرسش نامه که به ضرورت دوم چهارچوب تحلیلی مرتبط است، مجموعه‌ای از مهم‌ترین مسائل و مشکلات شهری کشور را شامل می‌شود که به استناد مطالعات و پژوهش‌های مختلف در زمینه‌های سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، فناوری، زیست‌محیطی، قوانین و مقررات، برنامه‌ریزی توسعه شهری، آموزش و پژوهش استخراج و طبقه‌بندی شده‌اند (جدول شماره ۶).

جدول شماره ۶. مسائل و مشکلات عمده شهرهای ایران

زمینه	مسئله شهری
سیاسی	<ul style="list-style-type: none"> • نامشخص بودن جایگاه و هویت سیستم مدیریت شهری در نظام کلان مدیریت کشور • عدم رشد توان فنی و برنامه‌ریزی شهرداری‌ها • بخشی و عمودی بودن سیستم اداری - اجرایی کلان کشور و عدم قابلیت تطابق آن با سیستم‌های مدیریت افقی دارای عملکرد چندبخشی و جغرافیایی • مبهم بودن جایگاه شهرداری در کل سیستم مدیریت شهری به‌ویژه در زیرسیستم تصمیم‌گیری
اقتصادی	<ul style="list-style-type: none"> • وابستگی مالی شهرداری‌ها به منابع مالی ناپایدار، ناسالم و غیر شفاف • عدم تقبل سهم متناسب دولت مرکزی در تأمین مالی اداره شهرها • بی‌عدالتی و تبعیض در مالکیت منابع مادی، درآمدها و ارزش افزوده‌ها، دارایی‌ها، امکانات فرهنگی و رفاهی و خدمات شهری
فرهنگی و اجتماعی	<ul style="list-style-type: none"> • عقب‌ماندگی (یا دقیق‌تر عقب‌نگه‌داشته‌شدگی) آیین و شیوه زندگی اجتماعی در شهر از مقیاس و ابعاد کالبدی شهر • پایین بودن سطح مشارکت مردمی در اداره امور شهرها • ضعف فرهنگ شهرنشینی
فناوری	<ul style="list-style-type: none"> • روشن نبودن مکانیزم‌های اجرایی تأمین خدمات، تجهیزات و تأسیسات شهری • استفاده ناکافی از قابلیت‌های فناوری اطلاعات در بخش‌های مختلف عرضه و ارائه خدمات شهری و اخذ عوارض شهری • ضعف در زیرساخت‌ها و آمادگی الکترونیک برای تحقق شهر هوشمند
زیست‌محیطی	<ul style="list-style-type: none"> • کمبود فضای سبز شهری و عدم پراکنش آن به صورت متناسب در مناطق شهری • آلودگی هوا و آلودگی صوتی در مناطق شهری
قوانین و مقررات	<ul style="list-style-type: none"> • فقدان کلی‌نگری موضوعی قوانین شهری و خلأ و نقایص به لحاظ پوشش موضوعی و فضایی • نبود قانون مدون و جامع توسعه شهری • عدم شناخت، درک و تفسیر صحیح قوانین توسط کارگزاران، مجریان و مسئولان مدیریت شهری
برنامه‌ریزی توسعه شهری	<ul style="list-style-type: none"> • تأکید بر برنامه‌ریزی متمرکز دولتی و آمرانه و کم‌توجهی به نیازها و امکانات محلی • ناهماهنگی بین دستگاه‌های مختلف اجرایی متولی شهرسازی در کشور • چهارچوب‌های کهنه، بسته و ناکارآمد نظام شهرسازی • خلأ تشکیلات برنامه‌ریزی و روابط بین‌سازمانی در کل سیستم مدیریت شهری
آموزش و پژوهش	<ul style="list-style-type: none"> • ضعف و نارسایی موجود در محافل و مراجع علمی و پژوهشی شهری • فقدان پشتوانه تئوریک متناسب با شرایط شهرهای ایرانی در زمینه شهرسازی و مدیریت شهرهای کشور • ضعف دانش و فنون برنامه‌ریزی و طرح‌ریزی مهندسی و غفلت از اصلاح فرایند برنامه‌ریزی برای برقراری تصمیم‌گیری مردم‌سالارانه و جست‌وجوی راه‌حل‌های اجتماعی

با توجه به گستره زیاد جامعه آماری متخصصان، کارشناسان و مدیران مرتبط با حوزه مدیریت شهری، از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای-تصادفی استفاده شد. به این ترتیب که ابتدا سازمان‌های مرتبط به عنوان خوشه‌ها طبقه‌بندی و انتخاب شده و سپس مدیران و کارشناسان شاغل در این سازمان‌ها به صورت تصادفی و نمونه‌در دسترس، مورد پرسش قرار گرفتند. برای انتخاب نمونه سازمانی جامعه آماری، ابتدا اصلی‌ترین و تأثیرگذارترین سازمان‌های حوزه مدیریت شهری کشور در سه سطح ملی، منطقه‌ای و محلی شناسایی شدند. سپس با تقسیم‌بندی نهادهای مزبور در سه گروه بخش دولتی، بخش عمومی و بخش خصوصی، علاوه بر اساتید دروس مدیریت شهری در سه دانشگاه ارائه‌کننده رشته در تهران؛ در بخش دولتی وزارت مسکن و شهرسازی و وزارت کشور، در بخش عمومی شهرداری تهران و شورای اسلامی شهر تهران و در بخش خصوصی شرکت‌های مهندسی مشاور شهرسازی انتخاب شدند. پرسشنامه‌ها توسط مدیران، کارشناسان و اساتید تکمیل شده است. پس از توزیع دستی و پست الکترونیکی پرسش‌نامه‌ها، ۸۵ پرسش‌نامه دریافت شد که از این تعداد ۷۸ پرسش‌نامه به طور صحیح و کامل تکمیل شده بود و مبنا قرار گرفت. با ورود داده‌ها به نرم‌افزار SPSS و گرفتن خروجی از آن، پایایی نتایج پرسش‌نامه با محاسبه ضریب آلفای کرونباخ تأیید شد. مقدار ضریب آلفای کرونباخ برای پرسش‌های مربوط به نیاز سازمان‌های اصلی مدیریت شهری کشور ۰/۹۱۱ و برای امکان رفع بسیاری از مسائل و مشکلات شهری ۰/۸۰۲ محاسبه شد که اعداد فوق حاکی از بالا بودن قابلیت اعتماد نتایج است.

۳. یافته‌های تحلیلی تحقیق

نتایج و یافته‌های تحقیق در خصوص تبیین فلسفه وجودی رشته مدیریت شهری در دانشگاه‌های ایران در قالب چهار ضرورت چهارچوب تحلیلی به شرح زیر تلخیص و ارائه می‌شوند:

الف) نیاز سازمان‌های اصلی مدیریت شهری کشور به یک میان‌رشته جامع در زمینه مدیریت شهرها: یافته‌های تحقیق حاکی از آن است که نهادهای اصلی مدیریت شهری کشور به زمینه‌های دانشی قوانین و مقررات شهری، جلب مشارکت مردمی و خصوصی، مدیریت و برنامه‌ریزی استراتژیک، مدیریت بحران، مدیریت زیرساخت‌های شهری و خدمات عمومی، اقتصاد شهری، برنامه‌ریزی شهری، اصول شفافیت و پاسخگویی، دولت محلی و حکمروایی شهری، فن مذاکره و حل تعارض، مدیریت و سیاست‌های زمین و مسکن، سلامت و ایمنی شهری، جامعه‌شناسی و آسیب‌شناسی شهری بیش از زمینه‌های دیگر نیازمندند و آموزش این زمینه‌های علمی در برنامه درسی رشته مدیریت شهری را ضروری و دارای اولویت می‌دانند (جدول شماره ۷). در واقع از نظر پاسخگویان، موفقیت فارغ‌التحصیلان مدیریت شهری برای رفع نیاز سازمان‌های محل اشتغال آینده‌شان در گرو دانش و مهارت آنها در زمینه‌های مذکور است. نکته جالب توجه در نیازهای سازمانی مذکور، تنوع موضوعی و مهارتی مورد نظر برای دانش‌آموختگان مدیریت شهری و در عین حال گرایش نسبی آنها به مهارت‌های مدیریتی و کمتر فنی است.

علاوه بر آن، نتیجه پرسش مستقیم از نیاز سازمان‌های اصلی مدیریت شهری کشور به رشته مدیریت شهری، نشانگر موافقت بیش از ۸۷ درصد از مخاطبان با وجود این نیاز است.

جدول شماره ۷. اولویت زمینه‌های دانشی مورد نیاز مدیر شهری از دیدگاه پاسخگویان

Variance	Std. Deviation	Mean	Maximum	Minimum	Range	Z	زمینه‌های دانشی
۰,۳۸۴	۰,۶۲	۴,۴۸	۵	۲	۳	۷۷	قوانین و مقررات شهری
۰,۷۱۱	۰,۸۴۳	۴,۱۳	۵	۲	۳	۷۸	جلب مشارکت مردمی و خصوصی
۱,۱۳۱	۱,۰۶۳	۴,۱۲	۵	۱	۴	۷۷	مدیریت و برنامه‌ریزی استراتژیک
۰,۷۱۳	۰,۸۴۴	۴,۰۴	۵	۱	۴	۷۸	مدیریت بحران
۰,۷۰۱	۰,۸۳۷	۳,۹۷	۵	۱	۴	۷۸	مدیریت زیرساخت‌های شهری و خدمات عمومی
۰,۷۸۷	۰,۸۸۷	۳,۹۵	۵	۱	۴	۷۷	اقتصاد شهری
۰,۸۷۷	۰,۹۳۷	۳,۹۵	۵	۲	۳	۷۶	برنامه‌ریزی شهری
۰,۸۱۳	۰,۹۰۲	۳,۹۵	۵	۲	۳	۷۷	اصول شفافیت و پاسخگویی
۰,۹۱۶	۰,۹۵۷	۳,۸۷	۵	۱	۴	۷۶	دولت محلی و حکمروایی شهری
۰,۹۶۷	۰,۹۸۳	۳,۸۲	۵	۱	۴	۷۷	فن مذاکره و حل تعارض
۰,۷۵۶	۰,۸۶۹	۳,۸۲	۵	۱	۴	۷۷	مدیریت و سیاست‌های زمین و مسکن
۰,۹۷۸	۰,۹۸۹	۳,۷۸	۵	۱	۴	۷۸	سلامت و ایمنی شهری
۰,۸۸۸	۰,۹۴۲	۳,۷۶	۵	۱	۴	۷۸	جامعه‌شناسی و آسیب‌شناسی شهری
۰,۷۶۵	۰,۸۷۴	۳,۷۴	۵	۱	۴	۷۸	مدیریت پروژه‌های شهری
۰,۹۳۸	۰,۹۶۸	۳,۷۳	۵	۱	۴	۷۷	ارتباط مؤثر و روابط عمومی
۰,۹۶۱	۰,۹۸	۳,۷۲	۵	۱	۴	۷۵	منابع انسانی
۰,۸۶۵	۰,۹۳	۳,۶۹	۵	۱	۴	۷۸	سیاست‌گذاری محلی
۰,۷۹۶	۰,۸۹۲	۳,۶۹	۵	۱	۴	۷۷	تکنیک‌های برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای
۰,۷۴	۰,۸۶	۳,۶۸	۵	۱	۴	۷۸	امنیت شهر
۱,۰۴۲	۱,۰۲۱	۳,۶۶	۵	۱	۴	۷۷	فناوری اطلاعات
۱,۰۰۱	۱,۰۰۱	۳,۶۲	۵	۱	۴	۷۷	مدیریت و برنامه‌ریزی حمل و نقل
۰,۸۶۶	۰,۹۳۱	۳,۶	۵	۱	۴	۷۸	برنامه‌ریزی منطقه‌ای
۰,۸۱۳	۰,۹۰۲	۳,۵۹	۵	۱	۴	۷۵	مدیریت و توسعه سازمانی
۱	۱	۳,۵۸	۵	۱	۴	۷۸	مدیریت زیست‌محیطی
۰,۷۵۸	۰,۸۷۱	۳,۵۴	۵	۱	۴	۷۶	مدیریت مالی
۰,۷۹۹	۰,۸۹۴	۳,۵	۵	۱	۴	۷۸	روندهای شهرنشینی و تئوری شهر
۰,۶۷۴	۰,۸۲۱	۳,۴۹	۵	۱	۴	۷۷	رفتار سازمانی
۰,۹۲۴	۰,۹۶۱	۳,۴۴	۵	۱	۴	۷۸	سیستم‌های اطلاعات جغرافیایی
۰,۸۱۴	۰,۹۰۲	۳,۴	۵	۱	۴	۷۸	مدیریت و مطالعات فرهنگی و اجتماعی
۰,۹۲۷	۰,۹۶۳	۳,۲۱	۵	۱	۴	۷۵	تجزیه و تحلیل سیستم‌ها
۰,۷۴۴	۰,۸۶۲	۲,۹۵	۵	۱	۴	۷۶	روش تحقیق
۰,۶۸۲	۰,۸۲۶	۲,۶۴	۴	۱	۳	۷۷	اصول حسابداری

فصلنامه علمی-پژوهشی

۹۱

مدیریت شهری در
نظام آموزش عالی...

ب) امکان حل مسائل و رفع مشکلات بومی شهرهای ایران و جلوگیری از شکل‌گیری مسائل جدید به علت کمبود دانش تخصصی: تجزیه و تحلیل داده‌های پرسش‌نامه نشان می‌دهد از نظر پاسخگویان، رشته مدیریت شهری برای رفع مشکلات شهری مطرح شده از پتانسیل و توانمندی بالایی برخوردار است. بیشتر پاسخ‌ها در حد فاصل زیاد - متوسط و به سمت زیاد قرار دارند (جدول شماره ۸). این به معنای آن است که از نظر پاسخگویان، آموزش رشته مدیریت شهری تأثیر زیادی در رفع مشکلاتی نظیر نامشخص بودن جایگاه و هویت سیستم مدیریت شهری در نظام کلان مدیریت کشور، فقدان پست‌های متناسب با شرایط شهرهای ایرانی در زمینه مدیریت شهری و شهرسازی و پایین بودن سطح مشارکت مردمی در اداره امور شهرها خواهد داشت. همچنین در پرسش انجام‌شده بیش از ۷۸ درصد موافق این نظر بودند که تعداد زیادی از مسائل و مشکلات شهری ناشی از نبود دانش تخصصی در حوزه مدیریت شهری است و آموزش رشته مدیریت شهری را در جلوگیری از شکل‌گیری مشکلات جدید، مؤثر می‌دانستند. در این عرصه نیز، اولویت و انتظار تأثیرگذاری بیشتر دانش‌آموختگان مدیریت شهری در حل مسائل طبقه‌بندی‌شده در حوزه‌های اجتماعی، فرهنگی و سیاسی شهر و مدیریت شهری نکته‌ای است که هم با مسائل جاری شهرهای ایران و هم با نکات مورد تأکید محافل نظری و تجربی مدیریت شهری در جهان انطباق دارد.

فصلنامه علمی-پژوهشی

۹۲

دوره سوم
شماره ۳-۲
بهار و تابستان ۱۳۹۰

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

جدول شماره ۸. تعیین اولویت تأثیر رشته مدیریت شهری در حل مسائل و رفع مشکلات شهرهای ایران

Variance	Std. Deviation	Mean	Maximum	Minimum	Range	N	گروه بندی مسئله	امکان حل مسئله	عنوان مسئله و مشکل شهری
۰,۷۰۳	۰,۸۳۸	۴,۱۴	۵	۲	۳	۷۷	سیاسی	زیاد	جایگاه و هویت مدیریت شهری
۱,۲۳۲	۱,۱۱	۳,۸۹	۵	۱	۴	۷۵	پژوهشی	زیاد	فقدان پشتوانه تئوریک متناسب با شهرهای ایران
۰,۸۵۷	۰,۹۲۶	۳,۸۸	۵	۱	۴	۷۸	فرهنگی-اجتماعی	زیاد	پایین بودن سطح مشارکت مردمی
۰,۸۱۹	۰,۹۰۵	۳,۸۶	۵	۲	۳	۷۶	سیاسی	زیاد	ابهام جایگاه شهرداری
۰,۸۱۲	۰,۹۰۱	۳,۸۴	۵	۲	۳	۷۵	پژوهشی	زیاد	نظام شهرسازی کهنه و ناکارآمد
۰,۸۴۶	۰,۹۲	۳,۷۵	۵	۲	۳	۷۷	برنامه ریزی توسعه شهری	زیاد-متوسط	خلأ تشکیلات برنامه ریزی
۰,۸۵۹	۰,۹۲۷	۳,۷۳	۵	۱	۴	۷۷	برنامه ریزی توسعه شهری	زیاد-متوسط	تأکید بر برنامه ریزی دولتی
۰,۹۳۲	۰,۹۶۶	۳,۷۲	۵	۱	۴	۷۸	برنامه ریزی توسعه شهری	زیاد-متوسط	ناهماهنگی دستگاه های اجرایی شهرسازی
۰,۸۱۷	۰,۹۰۴	۳,۷	۵	۲	۳	۷۷	قانونی	زیاد-متوسط	عدم شناخت قوانین توسط کارگزاران شهری
۰,۷۷	۰,۸۷۷	۳,۶۹	۵	۱	۴	۷۷	قانونی	زیاد-متوسط	خلأ قوانین شهری
۱,۳۳۸	۱,۱۷	۳,۶۷	۵	۱	۴	۷۸	قانونی	زیاد-متوسط	نبود قانون جامع توسعه شهری
۰,۸۴۶	۰,۹۲	۳,۶۱	۵	۱	۴	۷۷	فناوری	زیاد-متوسط	استفاده کم از فناوری اطلاعات
۰,۹۶	۰,۹۸	۳,۵۶	۵	۲	۳	۷۷	سیاسی	زیاد-متوسط	بخشی و عمودی بودن سیستم اداری
۰,۷۷۶	۰,۸۸۱	۳,۵۶	۵	۱	۴	۷۷	فناوری	زیاد-متوسط	روشن نبودن مکانیزم های اجرایی خدمات شهری
۰,۸۴۲	۰,۹۱۸	۳,۵۶	۵	۱	۴	۷۲	برنامه ریزی توسعه شهری	زیاد-متوسط	عدم رشد توان فنی شهرداری ها
۱,۱۰۸	۱,۰۵۲	۳,۵۵	۵	۱	۴	۷۸	اقتصادی	زیاد-متوسط	وابستگی مالی شهرداری
۱,۲۲۶	۱,۱۰۷	۳,۴۷	۵	۱	۴	۷۷	پژوهشی	متوسط-زیاد	ضعف در مراجع علمی و پژوهشی شهری
۱,۱۰۸	۱,۰۵۲	۳,۴۵	۵	۱	۴	۷۸	اقتصادی	متوسط-زیاد	تبعیض در مالکیت معنوی
۰,۹۸۷	۰,۹۹۳	۳,۴۴	۵	۱	۴	۷۷	زیست محیطی	متوسط-زیاد	آلودگی هوا و صوتی
۰,۸۷۸	۰,۹۳۷	۳,۴۲	۵	۱	۴	۷۷	فرهنگی-اجتماعی	متوسط-زیاد	عقب ماندگی شیوه زندگی شهری
۰,۸۹۹	۰,۹۴۸	۳,۳۹	۵	۱	۴	۷۷	فرهنگی-اجتماعی	متوسط-زیاد	ضعف فرهنگ شهرنشینی
۱,۱۵۶	۱,۰۷۵	۳,۳۲	۵	۱	۴	۷۸	زیست محیطی	متوسط-زیاد	کمبود فضای شهری

فصلنامه علمی-پژوهشی

۹۳

مدیریت شهری در
نظام آموزش عالی...

ج) نبود رشته دانشگاهی جامع جایگزین در زمینه اداره و مدیریت شهرها در دانشگاه‌های ایران:

رشته‌های دانشگاهی دیگری که در سطح کارشناسی ارشد با علوم شهری مرتبط بوده و در دانشگاه‌های ایران ارائه می‌شوند عبارتند از کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری و کارشناسی ارشد شهرسازی در دو گرایش طراحی و برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای. بررسی برنامه درسی هریک از رشته‌های فوق نشان می‌دهد تعداد رشته‌های علمی مشمول آموزش در هر دو رشته فوق از رشته مدیریت شهری (جدول شماره ۴) کمتر است و دروس مرتبط با رشته‌هایی نظیر علوم سیاسی و مدیریت در رشته‌های مذکور وجود ندارد. در نتیجه این دو رشته، جامعیت رشته مدیریت شهری را در زمینه حوزه‌های دانشی و مهارتی لازم برای اداره شهرها و مسائل شهری ندارند. ضمن آنکه بر اساس برنامه درسی فعلی اصولاً داعیه پرورش متخصصان مدیریت شهری را نیز ندارند.

د) وجود رشته مدیریت شهری در تعداد قابل توجهی از دانشگاه‌های خارج کشور: همان‌طور که

پیش‌تر اشاره شد، دانشگاه‌های متعددی در کشورهای آلمان، امریکا، هلند، استرالیا، هندوستان، چین، ویتنام، اسپانیا و ایتالیا رشته مدیریت شهری را در مقطع کارشناسی و کارشناسی ارشد برگزار می‌کنند (جدول شماره ۲). همچنین اطلاعات دریافتی نشانگر روند رشد سریع راه‌اندازی و توسعه این رشته در دانشگاه‌های کشورهای مختلف، اعم از جوامع توسعه‌یافته و درحال توسعه، و گسترش فرصت‌های شغلی دانش‌آموختگان این رشته‌ها به لحاظ مهارت‌های ویژه آنها در تحلیل مسائل چند بعدی و میان‌رشته‌ای شهرهاست.

در بخشی دیگر از مطالعات و مشاهدات و به‌ویژه با استناد به مدل مورد نظر رژکوله و مصاحبه با اساتید و مدرسان این رشته، وضعیت آموزش دانشگاهی رشته مدیریت شهری در دانشگاه‌های ایران از نظر رعایت ضرورت‌ها و الزامات آموزش میان‌رشته‌ای مورد بررسی قرار گرفته است. بر این اساس تدریس دروس دانشگاه عمدتاً مبتنی بر تدریس شفاهی و به‌ندرت از طریق تعریف پروژه است و روش‌هایی نظیر آموزش اکتشافی از طریق طرح پرسش‌ها و تدریس از طریق حل مشکلات بسیار محدود است. همچنین انجام کارهای پژوهشی و آموزشی گروهی توسط دانشجویان و انجام بازدیدهای علمی و آموزشی از عرصه‌های واقعی شهری و مدیریت شهری محدود و محدود است. به این ترتیب می‌توان نتیجه گرفت که اصلی‌ترین ویژگی‌ها و الزامات آموزش میان‌رشته‌ای در این حوزه به اندازه کافی مورد عنایت و رعایت قرار نمی‌گیرد. ماهیت میان‌رشته‌ای و تعدد حوزه‌های دانشی مورد آموزش در رشته مدیریت شهری، تأمین اعضای هیئت علمی از رشته‌ها و دانشکده‌های مختلف را ضروری و طبیعی ساخته است. اما

این خصلت خود نیاز به همگرایی بالا و منسجم میان اساتید و محتوای دروس را بیش از رشته‌های دیگر ضروری و حیاتی ساخته است. این الزام نیز مورد توجه کافی قرار نداشته و ارتباط و همگرایی میان اساتید و دروس در سطح مطلوب ارزیابی نمی‌شود. همچنین آمادگی و تجربه سیستم آموزشی دانشگاه‌ها به لحاظ محتوا و رویه‌های لازم برای ارائه این گونه رشته‌ها در سطح مطلوب و قابل انطباق ارزیابی نشده است. از سوی دیگر در عمل همکاری منسجم و فعالی میان دانشجویان این رشته وجود ندارد و هریک از دانشجویان به طور مستقل و گاهی در گروه‌های کوچک به ارائه گزارش و پروژه‌های درسی می‌پردازند.

در بررسی برنامه درسی رشته مدیریت شهری مشخص شد که به‌رغم عناوین متنوع و چند رشته‌ای دروس، محتوای این برنامه و به‌ویژه محتوای دروس آن با ماهیت میان‌رشته‌ای مدیریت شهری متناسب نیست. چرا که محتوا و سرفصل‌های این دروس بدون هیچ‌گونه تغییر محتوایی و ساختاری مشخصی از رشته‌های مختلف انتخاب و تکرار شده و در نتیجه نمی‌توانند پاسخگوی ملزومات همگرایانه و تکمیلی یک برنامه درسی میان‌رشته‌ای باشد.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

در یافته‌های تحقیق نیاز نهادهای اصلی مدیریت شهری کشور به یک میان‌رشته جامع در زمینه مدیریت شهرها و امکان رفع بسیاری از مسائل و مشکلات شهری و جلوگیری از شکل‌گرفتن مسائل جدید به علت نبود دانش تخصصی مورد تأیید قرار گرفت. همچنین، عدم جامعیت سایر رشته‌های دانشگاهی موجود در کشور که مرتبط با اداره و مدیریت شهرها هستند و شناسایی بیش از ۱۰ دانشگاه برگزارکننده رشته مدیریت شهری در خارج از کشور، نشانگر تأیید نیاز به رشته مدیریت شهری در ایران، هم از سوی پاسخگویان پرسش‌نامه و هم به لحاظ ضرورت‌های نظری و توسعه علمی کشور در مطالعات کتابخانه‌ای و تطبیقی است.

همچنین یافته‌ها، بیانگر اولویت‌ها و جهت‌گیری فکری پاسخگویان بر لزوم تمرکز محتوای آموزشی این رشته بر نیازها و مسائل اختصاصی تر و بومی شهرهای ایران و تنگناهای مدیریتی آنهاست. این یافته‌ها بر ماهیت میان‌رشته‌ای مدیریت شهری و لزوم بازنگری در طراحی این رشته و محتوای دروس آن بر مبنای ماهیت مذکور به عنوان پیش‌شرط کارایی و اثربخشی علمی و کاربردی آن تأکید دارند. اثربخشی مذکور در گرو تعمیق و تقویت تفکر و نگرش میان‌رشته‌ای در دانشگاه‌های مجری از یک سو و تأمین ملاحظات روش‌شناختی و ابزارهای

علمی و اجرایی برگزاری این رشته‌ها در تعامل با سازمان‌های ذی‌ربط مدیریت شهری از سوی دیگر است.

با توجه به اینکه سرفصل دروس و برنامه درسی رشته مدیریت شهری در سال ۱۳۷۷ تدوین شده و نیازها و انتظارات جامعه و نیز اهداف و وظایف سازمان‌های مدیریت شهری کشور نسبت به آن زمان دچار تغییراتی شده، و با توجه به بازخوردهای حاصل از اجرای برنامه مذکور در چند دانشگاه کشور که این مقاله برخی از آنها را استخراج و تحلیل کرده؛ لازم است مطالعات جامعی در جهت ارزیابی و تجدیدنظر در سرفصل‌ها و روش‌های آموزشی موجود با توجه به نیازهای بومی و به روز شهروندان، شهرها و سازمان‌های شهری کشور و نیز ایجاد دوره دکتری مدیریت شهری صورت پذیرد.

فصلنامه علمی-پژوهشی

۹۶

دوره سوم
شماره ۳-۲
بهار و تابستان ۱۳۹۰

کتابنامه

- آندرانویج گ. د. و گ. ر. ییوسا. (۱۳۸۰)، *روش‌های پژوهش شهری*، (سید محمود نجاتی حسینی)، چاپ دوم، انتشارات سازمان شهرداری‌های کشور: تهران.
- حقیقی، م. (۱۳۸۸)، «ضرورت نظری و کاربردی رشته مدیریت شهری در ایران»، *پایان‌نامه کارشناسی ارشد*، تهران.
- درکوش، س. (۱۳۸۶)، *درآمدی به اقتصاد شهری*، چاپ هشتم، مرکز نشر دانشگاهی: تهران.
- رژکوله، ن. (۱۳۸۸)، *آموزش دانشگاهی و مطالعات میان‌رشته‌ای*، مترجم: محمدرضا دهشیری، پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی.
- سعیدی رضوانی، م. هادی سعیدی رضوانی (۱۳۸۲)، «آموزش مدیران شهری در ایران: روایت، گونه‌شناسی و ارزیابی»، *فصلنامه پژوهشی، تحلیلی و آموزشی مدیریت و برنامه‌ریزی شهری*، سال چهارم، شماره ۱۵-۱۶.
- سیف، ع. (۱۳۸۴)، *روان‌شناسی پرورشی: روان‌شناسی یادگیری و آموزش*، چاپ چهاردهم، مؤسسه انتشارات آگاه: تهران.
- شورای عالی برنامه‌ریزی وزارت علوم - کمیته تخصصی جغرافیا گروه علوم انسانی (۱۳۷۲)، *مشخصات کلی برنامه و سرفصل دروس دوره کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری*.
- شورای عالی برنامه‌ریزی وزارت علوم - کمیته تخصصی معماری (۱۳۶۵)، «*مشخصات کلی برنامه و سرفصل دروس دوره کارشناسی ارشد ناپیوسته رشته طراحی و برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای*».
- شورای عالی برنامه‌ریزی وزارت علوم - گروه علوم انسانی (۱۳۷۷)، *مشخصات کلی برنامه و سرفصل دروس دوره کارشناسی ارشد مدیریت شهری*.
- کاظمیان، غ. (۱۳۷۳)، «طراحی سیستم مدیریت شهری مناسب شهرهای ایران: نمونه موردی مشهد»، دانشگاه شهید بهشتی، *پایان‌نامه کارشناسی ارشد*، تهران.
- کاظمیان، غ. و نوید سعیدی رضوانی (۱۳۸۱)، «امکان‌سنجی و آگذاری وظایف جدید به شهرداری‌ها»، جلد دوم، *مدیریت شهری و شهرداری‌ها در ایران*، چاپ اول، انتشارات سازمان شهرداری‌های کشور، تهران.
- کاظمیان، غ. و نوید سعیدی رضوانی (۱۳۸۲)، «امکان‌سنجی و آگذاری وظایف جدید به شهرداری‌ها»، جلد اول، *بررسی تحولات نظری و تجارب جهانی*، چاپ اول، انتشارات سازمان شهرداری‌های کشور، تهران.
- نعلبندیان، ج. (۱۳۸۲)، «آموزش مدیران شهری آینده»، *فصلنامه پژوهشی، تحلیلی و آموزشی مدیریت و برنامه‌ریزی شهری*، (شهرزاد فرزین‌پاک)، سال چهارم، شماره ۱۵-۱۶.
- نیوویل، و. (۱۳۸۷)، «نظریه مطالعات میان‌رشته‌ای»، *مجموعه مقالات مبانی نظری و روش‌شناسی مطالعات میان‌رشته‌ای*، (سید محسن علوی‌پور)، چاپ اول، پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی: تهران.

Bourne, L.S. (1982), "Urban spatial structure: An introductory essay on concepts and criteria, in L.S. Bourne" (ed.), *Internal structure of the city*, New York: Oxford University Press, 2nd edition.

Chien, B. (2007) *Growing a City: Individuals, Interactions, and Emergent Behaviour*, 10th Generative Art Conference GA 2007.

Davey, K. J. (1993), *Elements of urban management*, World bank publication
Easterby-Smith, M. (1994), *Evaluating Management Development Training and Education*, Gower Publishing

Foth, M. and Nancy Odendaal and Gregory N Hearn (2007), "The View from Everywhere: Towards an Epistemology for Urbanites", In Proceedings 4th International Conference on Intellectual Capital, *Knowledge Management and Organisational Learning (ICICKM)*, Cape Town, South Africa.

Hillier, B. (2003), *The knowledge that shapes the city: The human city beneath the social city*, 4th International Space Syntax Symposium, London.

Mancebo, F. (2008), *Coping with urban sprawl: toward a sustainable periurbanisation, Giving way to residential paths*, Les annales de la recherche urbaine, 102 EN.

Ramalingam B. and Harry Jones (2008), *Exploring the science of complexity: Ideas and implications for development and humanitarian efforts*, Overseas Development Institute

Wong Siu-Wai, Bo-sin Tang and Basil van Horen, (2005), *Strategic Urban Management in China: A Case Study of Guangzhou Development District*, Habitat International, 30 (2006) 645-667

فهرست سایت‌ها

http://catalog.niu.edu/preview_program.php?catoid=11&poid=1833
<http://class.georgiasouthern.edu/mpa/curriculum.htm>
http://www.fullerton.edu/catalog/academic_departments/publicadmin.asp
<http://www.sail-international-education.nl/index.htm>
<http://spa.asu.edu/new/mpa/default.htm>
<http://www.ou.edu/cas/psc/pa>
http://www.ou.edu/cas/psc/pa/degree_requirements.html
<http://ualr.edu/mpa/index.php/home/schedule-of-classes/course-catlog/>
<http://www.uta.edu/gradcatalog/2010/supa3.php>
<http://www.wright.edu/cgi-bin/catalog/grad2009.cgi?id=40>

فصلنامه علمی-پژوهشی

۹۸

دوره سوم
شماره ۳-۲
بهار و تابستان ۱۳۹۰

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی